

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Book CCXXV

PRESIDENCY

Book 22

NIKOLA DOBROVIĆ

ON THE OCCASION OF
THE 125th ANNIVERSARY
OF HIS BIRTH

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

HELD ON NOVEMBER 17–18, 2022

BELGRADE 2023

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ
Књига ССХХV

ПРЕДСЕДНИШТВО
Књига 22

НИКОЛА ДОБРОВИЋ
ПОВОДОМ СТО ДВАДЕСЕТ ПЕТ
ГОДИНА ОД РОЂЕЊА

ЗБОРНИК РАДОВА СА МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 17. И 18. НОВЕМБРА 2022. ГОДИНЕ

БЕОГРАД 2023

Редакциони одбор
академик Милан Лојаница, уредник
проф. др Александар Кадијевић, уредник
доц. др Марија Милинковић, уредница
академик Бранислав Мишировић
арх. Владимир Лојаница
проф. др Марија Вуковић Лазар
проф. Иван Рашковић
проф. др Ана Никезић

Рецензенти
академик Бранислав Мишировић
проф. др Владимир Лојаница
проф. др Злашко Карач

Главни уредник
академик Небојша Лалић

Уредници
академик Милан Лојаница
проф. др Александар Кадијевић
доц. др Марија Милинковић

Издавач
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура
Весна Шубић
Јелена Миширић

Коректура
Весна Шубић

Дизајн корица
Драјана Лацмановић-Лекић

Штампа
Службени гласник, Београд

Тираж
300 примерака

ISBN 978-86-6184-000-5

© Српска академија наука и уметности, 2023.

САДРЖАЈ

Милан Лојаница, <i>Поздравна реч</i>	11
Александар Кадијевић, Марија Милинковић, <i>Уводна реч</i>	15
Christopher Long, <i>Nikola Dobrović in Prague (1919–1923)</i>	17
Кристофер Лонг, <i>Никола Добровић у Прагу (1919–1923)</i>	26
Jeremy Howard, <i>Squaring up with van Doesburg’s Oblique Lines on Dobrović: Slants of the photographic lens in interpretations of Dobrović’s early architecture and its context</i>	27
Џереми Хауард, <i>Суочавање са ван Дусбурјовим косим линијама о Добровићу: косине у објективу фотонарама кроз интерпретације Добровићеве ране архитектуре и њеног контекста</i>	40
Hans Ibelings, <i>A historiographical parallax Nikola Dobrović and architecture in Europe since 1997</i>	41
Ханс Ибелингс, <i>Историографска паралакса Никола Добровић и архитектура у Европи од 1997. године</i>	47
Marta Vukotić Lazar, <i>Joint exhibition activity of the brothers Petar and Nikola Dobrović in the interwar period</i>	57
Марта Вукотић Лазар, <i>Заједничка излајачка делатност браће Петра и Николе Добровића у периоду између два светска рата</i>	49
Marta Vukotić Lazar, <i>Joint exhibition activity of the brothers Petar and Nikola Dobrović in the interwar period</i>	57
Vladimir Maško, <i>Aesthetic positions in the theoretical texts of Nikola Dobrović</i>	59
Владимир Мако, <i>Естетски ставови у теоретским текстовима Николе Добровића</i>	59
Vladimir Maško, <i>Aesthetic positions in the theoretical texts of Nikola Dobrović</i>	66
Aleksandra Stupar, <i>‘Moonlight is a mere reflection of sun beams’, Nikola Dobrović as a timeless visionary of the future</i>	67
Александра Ступар, <i>‘Месечев сјај је само одсјај сунчаних зрака’, Никола Добровић као ванвременски визионар будућности</i>	67
Aleksandra Stupar, <i>‘Moonlight is a mere reflection of sun beams’, Nikola Dobrović as a timeless visionary of the future</i>	76

Димитрије Младеновић, <i>Сећање на Николу Добровића</i>	77
Dimitrije Mladenović, <i>Memory of Nikola Dobrović</i>	82
Владана Путник Прица, <i>Никола Добровић и уметничке породице у Србији</i>	83
Vladana Putnik Prica, <i>Nikola Dobrović and the artistic families in Serbia</i>	92
Јелена Гачић Иванов, <i>Никола Добровић и Храм Светиої Саве у Београду</i>	93
Jelena Gačić Ivanov, <i>Nikola Dobrović and the Saint Sava Cathedral Church in Belgrade</i>	100
Александра Илијевски, <i>Никола Добровић и архитектонски конкурси у Београду између два светска рата</i>	101
Aleksandra Ilijevski, <i>Nikola Dobrović and architectural competitions in Belgrade between the two world wars</i>	123
Аленка Ди Батиста, <i>Никола Добровић и југословенски месечни часопис за архитектуру, ликовну и примењену уметност – Архитектура</i>	125
Alenka Di Battista, <i>Nikola Dobrović and the Yugoslav monthly review for architecture, fine and applied art titled Arhitektura</i>	135
Аленка Ди Батиста, <i>Никола Добровић и југословенски месечни часопис за архитектуру, ликовну и примењену уметност – Архитектура</i>	135
Тамара Конеска, <i>Добровић у Скопљу: контуре нове монументалности</i>	137
Tamara Koneska, <i>Dobrović in Skopje: contours of the new monumentality</i>	145
Тадија Стефановић, <i>Никола Добровић у југословенској периодици и дневној штампи од 1934. до 1941. године</i>	147
Tadija Stefanović, <i>Nikola Dobrović in the Yugoslav periodicals and daily press from 1934 to 1941</i>	154
Александра Стаменковић, <i>Архитекта Никола Добровић и Нови Сад</i>	155
Aleksandra Stamenković, <i>Architect Nikola Dobrović and Novi Sad</i>	163
Јелена Митровић, <i>Улога врта у Добровићевој синтези</i>	165
Jelena Mitrović, <i>The role of garden in Dobrović's synthesis</i>	175
Антун Баће, <i>Никола Добровић и палата „Спонза”: непознанице и пријепори</i>	177
Antun Baće, <i>Nikola Dobrović и палата „Спонза”: непознанице и пријепори</i>	187
Антун Баће, <i>Никола Добровић и палата „Спонза”: непознанице и пријепори</i>	188
Антун Баће, <i>Nikola Dobrović and the Sponza Palace: Unknowns and Disputes</i>	188
Драгана Василски, <i>Архитектонска осећајност Николе Добровића – континуитет кроз место и време</i>	189
Dragana Vasilski, <i>Architectural sensitivity of Nikola Dobrović – continuity through place and time</i>	199

Катарина Јовић, <i>Култура ладања у дубровачком ојусу Николе Добровића</i>	201
Katarina Jović, <i>The countryside culture in architect Nikola Dobrović's oeuvre in Dubrovnik</i>	214
Милица Божић, <i>Могућности трећеј пејзажа: Добровић на Лојугу</i>	215
Milica Božić, <i>The Possibility of the Third Landscape: Dobrović and Lopud</i>	224
Марија Милинковић, <i>Визионарство и интелектуални отпор архитект Николе Добровића: његово Друштво српске рајне</i>	225
Marija Milinković, <i>Vision and intellectual resistance of architect Nikola Dobrović: the war years</i>	234
Paolo Tomasella, <i>Nikola Dobrović in Italy (1943-1944)</i>	235
Паоло Томазела, <i>Никола Добровић у Италији (1943-1944)</i>	248
Злата Вуксановић-Маџура, <i>Добровићеве ставови о социјалистичком урбанизму</i>	249
Zlata Vuksanović-Maćura, <i>Dobrović's views on socialist urbanism</i>	255
Милица Божић Маројевић, <i>Поуке из прошлости: од тријумфа до пораза Добровићеве визије Београда</i>	257
Milica Božić Marojević, <i>Lessons from the past: from the triumph to the defeat of Dobrović's vision of Belgrade</i>	264
Дијана Милашиновић Марић, Игор Марић, <i>Никола Добровић и архитектура његових</i>	265
Dijana Milašinović Marić, Igor Marić, <i>Nikola Dobrović and the architecture of the 1950s</i>	273
Бојан Ковачевић, <i>Здање Генералштаба у години која слави Добровића</i>	275
Bojan Kovačević, <i>General Staff Building in the year that celebrates the architect Nikola Dobrović</i>	287
Иван Р. Марковић, <i>Архитектура и урбанизам Добровићеве Генералштаба у контексту београдских угаоних зграда</i>	289
Ivan R. Marković, <i>Architecture and urban planning of Dobrović's General Staff building in the context of corner buildings in Belgrade</i>	297
Александар Кадјевић, <i>Архитекта Никола Добровић као члан RIBA, САНУ и ЈАЗУ</i>	299
Aleksandar Kadjević, <i>Architect Nikola Dobrović as a member of RIBA, SASA and YASA</i>	309
Небојша Антешевић, <i>Добровићева уметност слободне цртежа и илустрације књига о архитектури и урбанизму (1950-1967)</i>	311
Nebojša Antešević, <i>Dobrović's art of freehand drawings and his illustrations in books on architecture and urbanism (1950-1967)</i>	324

Славица Стаматовић Вучковић, Пластичност празнине: Сјоменик џалим борцима на Савини у Херцеџ Новом.....	325
Slavica Stamatović Vučković, The plasticity of the void: <i>The Memorial Complex to Fallen Soldiers in Savina, Herceg Novi</i>	333
Иван Рашковић, Милош Костић, Душица Пашић, Деџаљи коџи концевџи значе: Добровић у Херцеџ Новом	335
Ivan Rašković, Miloš Kostić, Dušica Pašić, <i>Details that make the concept: Dobrović in Herceg Novi</i> ...	346
Слободан Малдини, Анализа Добровићевоџ џросџорноџ џлана ценџира Херцеџ Новоџ у односу на џреџходно и садашње сџање.....	347
Slobodan Maldini, <i>The analysis of Dobrović's urban plan of the Herceg Novi center in relation to the previous and current state</i>	356
Анџела Дукић, Никола Добровић и Драџиша Брашован: дијалекџика ривалиџеџа.....	357
Anđela Đukić, <i>Nikola Dobrović and Dragiša Brašovan: dialectics of rivalry</i>	364
Александар Лекџ, Никола Добровић, само архџтектџа или комџлеџна личностџ или „Ода џоџиџсу“	365
Aleksandar Leko, <i>Nikola Dobrović, only an architect or a complete personality or “an Ode to a signature”</i>	371
Александар Лекџ, Никола Добровић, само архџтектџа или комџлеџна личностџ или „Ода џоџиџсу“	371
Дезџре Тилингер, Хиџоџеџиџчки модел Добровићевоџ Новоџ Беоџрада: џџоредна анализа џланиранџ и џренуџноџ сџања	373
Dezire Tilinger, <i>A hypothetical model of Dobrović's New Belgrade: A comparative analysis of the planned and current condition</i>	381
Ђорџе Булаџић, Покренуџосџи џросџора: џџоредна анализа концевџаџа архџтектџонске монџаже у раџу Николе Добровића	383
Đorđe Bulajić, <i>Space set in motion: A comparative analysis of architectural montage concepts in the work of Nikola Dobrović</i>	393
Милан Попадић, Добровићеви сџавови о џеџориџи архџтектџуре и џихови исходи у активноџ зашџиџи џраџиџельскоџ наслеџа	395
Milan Popadić, <i>Dobrović's views on the theory of architecture and their results in the active protection of built heritage</i>	402
Анџелина Банковић, Никола Добровић и размаџрања о сџомениџима кулџуре у конџексџу џеџориџских сџановиџиџа и законске реџулатџиве у џрвим деценџама након Друџоџ свеџскоџ раџа.....	403
Angelina Banković, <i>Nikola Dobrović and the stands on cultural monuments in the context of theoretical viewpoints and legal regulations in the first decades after the Second World War</i>	414

Јелена Ненадовић, Јана Милосављевић, Дојринос Николе Добровића защииии културних сџоменика	415
Jelena Nenadović, Jana Milosavljević. <i>Nikola Dobrović's contribution to the protection of the cultural heritage</i>	423
Драгана Ђоровић, Концеји универзалне урбанисџике Николе Добровића	425
Dragana Ćorović, <i>Nikola Dobrović's concept of universal urban planning</i>	433
Марина Павловић, Саша Михајлов, Визија јавној ѓросџора исџоријској језира Београда Николе Добровића (1945–1948)	435
Marina Pavlović, Saša Mihajlov, <i>Nikola Dobrović's vision of public space in the historic core of Belgrade (1945–1948)</i>	446
Марија Покрајак, Архитекџиа Никола Добровић и критџика академизма и еклекџицизма ...	447
Marija Pokrajac, <i>Architect Nikola Dobrović and the critique of academism and eclecticism</i>	456
Дуња Д. Андрић, Тумачења савремене свејске архитекџуре у раговима Николе Добровића	457
Dunja D. Andrić, <i>Interpretations of contemporary world architecture in the works of Nikola Dobrović</i>	463
Сања Д. Кипроски, Никола Добровић и евројска нововековна архитекџура	465
Sanja D. Kiproski, <i>Nikola Dobrović and European New Age architecture</i>	475
Верица С. Павићевић, Тумачење односа и уџицаја Ле Корбизјеа у сџваралашџу Николе Добровића	477
Verica S. Pavićević, <i>Interpretation of relation and influence of Le Corbusier in the works of Nikola Dobrović</i>	484
Софија Јовановић, Добровићево ѓумачење дела Миса Ван Дер Роа	485
Sofija Jovanović, <i>Dobrović's interpretation of the work of Mies Van Der Rohe</i>	490
Марија Миленковић, Тијана Жишић, Енерџетска ефикасносџи и комфор Гранд хоџела.....	491
Marija Milenković, Tijana Žišić, <i>Energy efficiency and comfort of the Grand Hotel</i>	497
Алекса Цигановић, Меџаархитекџионски консџрукционизам архитекџије Николе Добровића	499
Aleksa Ciganović, <i>Meta-architectural constructionism of the architect Nikola Dobrović</i>	506

Љилјана Милетић Абрамовић, <i>Ка архитектури изван једнозначних граница: Никола Добровић као усамљени Демијурџ и романтичар југословенске и српске архитектуре у програмима Музеја примењене уметности у периоду од 2013. до 2019. године</i>	507
Ljiljana Miletić Abramović, <i>Towards architecture beyond unique boundaries: Nikola Dobrović as a lonely Demiurge and romantic of Yugoslav and Serbian architecture in the programs of the Museum of Applied Arts in the period 2013–2019</i>	520
Максимилијан Дорословачки, <i>Инскрипција простора и просторна кинетика: Боџдан Боџдановић и Никола Добровић у одбрани дијалектике образовања простора</i>	521
Maksimilijan Doroslovački, <i>Inscription of space and spatial kinetics: Bogdan Bogdanović and Nikola Dobrović in defense of the dialectic of spatiality</i>	534

ХИПОТЕТИЧКИ МОДЕЛ ДОБРОВИЋЕВОГ НОВОГ БЕОГРАДА: УПОРЕДНА АНАЛИЗА ПЛАНИРАНОГ И ТРЕНУТНОГ СТАЊА

ДЕЗИРЕ ТИЛИНГЕР*

С а ж е т а к. – Рад испитује улогу и могућност примене хипотетичких модела у савременој архитектонско-урбанистичкој пракси у циљу испитивања комплексног односа између планираног и реализованог. Важан сегмент рада односи се на испитивање разлога из којих долази до одступања и промена у плановима, а кроз идентификацију њихових слабих и јаких тачака, на примеру Новог Београда.

Предмет анализе представљају постојеће стање Новог Београда и прва послератна концепција Новог Београда *Скица реулације Београда на левој обали Саве* из 1946. године аутора архитекте Николе Добровића. Поред тога што представља иницијалну скицу, одабран план за компарацију, у морфолошком смислу, својом радијалном матрицом представља својеврстан контраст постојећој ортогоналној матрици Новог Београда и самим тим могућност испитивања две крајности исте идеје о новом центру социјалистичке државе.

Основна претпоставка је да би *Скица реулације Београда на левој обали Саве* да је изведена, услед свог наизглед, морфолошки и идеолошки посматрано супротног карактера довела и до формирања драстично другачије слике града, нарочито у погледу функционалности, од оног којег данас познајемо. Међутим, истраживање показује да су разлике мање од очекиваних, те да се трагови првобитне концепције називу у тренутном стању упркос одступању од исте.

Методологија рада заснива се на компарацији два посматрана стања кроз дијалог квалитативних и квантитативних метода укрштањем историјско-интерпретативне анализе и просторне синтаксе, алатом за квантификовање резултата у области урбане морфологије, резултујући синтезним аналитичким цртежом тренутног и хипотетичког Добровићевог Новог Београда.

Кључне речи: град, хипотетички модел, просторна синтакса, Нови Београд, Никола Добровић

* Истраживач приправник, Универзитет у Београду – Архитектонски факултет; desire.tilinger@gmail.com

I. УВОД

Рад испитује улогу и могућност примене хипотетичких модела у савременој архитектонско-урбанистичкој пракси у циљу испитивања комплексног односа између планираног и реализованог на примеру Новог Београда. Основни циљ рада јесте боље разумевање улоге хипотетичких модела и могућности њихове примене у савременој архитектонско-урбанистичкој пракси, као и даљи развој и рафинисање методолошког апарата за њихово креирање. Под хипотетичким моделом подразумева се креирање алтернативне верзије града или урбанистичког сценарија, било да је реч о плановима који тек треба да се споведу, те се апарат користи као део пројектантског процеса и антиципира неко будуће стање, или о старим плановима који су у потпуности одбачени или делимично спроведени, а који се ретроактивно доводе у корелацију са данашњим стањем у истраживачке сврхе. Ретроактивно посматрање планова представља пре свега комплексну вежбу и могућност испитивања граница методолошког апарата – али и прилику да се извуку поуке које би могле да се преточе у препоруке при планирању у будућности.

Пример Новог Београда представља идеалну студију случаја, пре свега због мноштва различитих концепција Новог Београда као места репрезентације будуће престонице¹, а затим и због његовог специфичног односа ка старом делу града, односно због јасне територијалне дистинкције старог и новог дела града као последица тока реке Саве, а због чега је процес креирања хипотетичког модела много јаснији, поготово услед употребе метода просторне синтаксе (*space syntax*) о којем ће бити више речи у склопу објашњења методологије, а који умногоме зависи од просторног обухвата и тачности цртежа над којима се спроводи анализа.

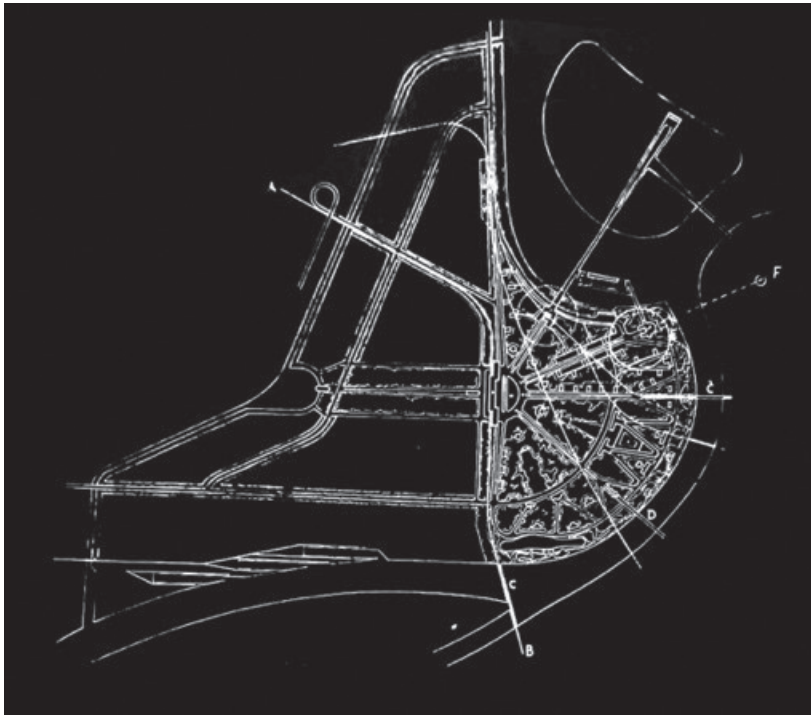
Одлука да се у виду хипотетичког модела за спровођење компаративне анализе одабере *Скица реулације Београда на левој обали Саве* из 1946. године аутора архитекте Николе Добровића, последица је предвиђеног обима рада и спровођења истраживања у склопу пројекта *Инишијерација архивске грађе модернизма: пројекти Николе Добровића* који је спроведен у оквиру истраживачке јединице *ЛАБ 04 Наслеђе модернизма* на Архитектонском факултету Универзитета у Београду.

II. НОВИ БЕОГРАД: ДИСКРЕПАНЦИЈА ИЗМЕЂУ ПЛАНИРАНОГ И РЕАЛИЗОВАНОГ

Скица реулације Београда на левој обали Саве (сл. 1) из 1946. године је настала као последица Добровићевих многобројних студија о урбанистичким проблемима Новог Београда, а које је радио у склопу новооснованог Урбанистичког института Србије на чије чело је постављен у улози директора.² Од многобројних студија које је Добровић спровео за време свог рада у институту, као значајне за овај рад истичу се две иницијалне студије: *Обнова и изградња Београда: коншиуре будуће града* и *Алтернативна решења железнице на ужем појасу Београда*, коју је радио са Владимиром Марковићем, обе настале 1946. године. Студија која је изучавала железнички саобраћај је преваходно вођена препорукама Атинске повеље и предлаже ревизију железничких траса, раздвајање путничког и теретног саобраћаја и на

¹ Љиљана Благојевић, *Нови Београд: оспорени модернизам*, Завод за уџбенике, Београд 2007.

² *Исто*, стр. 59.

Слика 1. Скица регулације Београда на левој обали Саве

послетку измештање железничке станице,³ која ће у скици регулације леве обале Саве постати централни мотив у срцу радијалне матрице Новог Београда. Друга студија предлаже низ интервенција унутар старог градског ткива од којих су неке непосредно у комуникацији са Београдом који треба да се развије на левој обали Саве. Међу њима је свакако пројекат Теразијске терасе са неометаном визуром ка новом модерном граду на левој обали, али и предлог интервенције на Калемегдану који је подразумевао изградњу нове Народне скупштине ФНРЈ која треба да буде у директној визуелној комуникацији са управљачким објектима на супротној обали.⁴

Скица регулације Београда на левој обали Саве из 1946. године своју премијеру пред широком јавношћу доживљава исте године у часопису *Техника*, број 11-12 као крешендо вишестраном распису конкурса за *Идејно решење зграде Централног комитета комунистичке партије Југославије и зграде Председништва Владе Федеративне Народне Републике Југославије*.⁵ Распис конкурса састоји се од текстуалног дела и Добровићеве скице на којој су словима назначене фокалне тачке које представљају својеврсне непроменљиве у концепцији

³ Исто, стр. 64.

⁴ Marija Milinković, *Nikola Dobrović: The Shifting Modes of Critical Practice in Architecture*, The Architecture observer and University of Belgrade – Faculty of Architecture, Montreal, Amsterdam, Belgrade 2022.

⁵ Аноним, „Услови конкурса за зграду Централног комитета комунистичке партије Југославије“, *Техника*, 11-12 (1946), стр. 339-342.

Новог Београда, међу којима се издвајају тачка Е – Зграда КПЈ и F – Народна скупштина на Калемегдану.

Значај позиције Зграде КПЈ нарочито се истиче у тексту кроз навођење да је она „доминантни објекат“, „компонована у осовини булевара који води од нове главне станице, и главни је архитектонски објекат коме зграде савезних министарстава стварају архитектонски оквир. Она је главни објекат композиције при погледу са Калемегдана, са Савског моста, са Саве и са Дунава.“⁶ Поред расписа и скице, наводи се да ће сваком од учесника бити достављен по један примерак плана града Београда и две претходно поменуте студије о обнови и изградњи Београда и железничком саобраћају.⁷

Иако по наслову расписа делује да се тражи идејно решење конкретних репрезентативних објеката нове државе, при ишчитавању истог кроз следећи навод учоава се да је конкурс у својој осовини урбанистички: „На терену између пројектоване нове железничке пруге и леве обале Саве треба да се изгради комплекс савезних министарстава. Урбанистичко решење земљишта препушта се пројектанту. Скица регулације 1:10.000 служи као оријентација за уређење целог комплекса.“⁸ Оријентациони карактер Добровићеве урбанистичке концепције разлог је из којег се напоследку одступило од радијалне матрице, али фиксне тачке ће се показати као пресудне у њеној реализацији упркос промени морфологије.

Ипак не треба изгубити из вида да предложене позиције зграде ЦК КПЈ и Председништва владе имају свој одјек у данашњим позицијама њихових пандана, раније познатих кроз имена Зграда друштвено-политичких организација⁹ и Савезно извршно веће¹⁰, а данас као Кула Ушће и Палата Србије.

III. МЕТОДОЛОШКИ АПАРАТ – НА ПРЕСЕКУ КВАЛИТАТИВНОГ И КВАНТИТАТИВНОГ

Методолошки апарат конституисан је кроз дијалог квалитативних и квантитативних истраживачких метода и алата ради постизања свеобухватнијег приступа теми и предмету рада. Квалитативни део апарата односи се на историјско-интерпретативну анализу под којим се у склопу овог рада подразумева прикупљање архивског материјала, његова анализа и интерпретација, кроз текст и аналитички цртеж, док квантитативни део апарата подразумева спровођење *Space syntax*¹¹ анализа на два различита стања Новог Београда посматрана у овом раду. Јасна подела између квалитативног и квантитативног дела методолошког апарата, наглашена у сврху разумевања различитих полазишта и углова сагледавања, се у самој демонстрацији методолошког апарата брише и приказује истински, синтетички карактер развијене методологије.

⁶ *Исјо*, стр. 339.

⁷ *Исјо*.

⁸ *Исјо*.

⁹ Љиљана Благојевић, *Нови Београд: осјорени модернизам*, стр. 162.

¹⁰ *Исјо*, стр. 166.

¹¹ Хилер и Хансон Просторну синтаксу дефинишу као теорију простора и сет квантитативних алата за анализу планова објеката и градова. Просторна синтакса простор дефинише кроз релације. Ben Hiller and Julienne Hanson, *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press, Cambridge 1984.

Испрва су два стања Новог Београда мапирана прецртавањем архивске грађе – Добро-вићеве скице и ортофотографије Београда за тренутно стање, уз одређивање просторног обухвата анализираниог подручја, с обзиром на величину града која далеко превазилази интересе овог истраживања. Након припреме подлога у виду уличних матрица приступа се анализи методом Просторне синтаксе, путем програма *DepthmapX*, из којег се за оба стања извлаче резултати за различите типове анализа попут аксијалне конективности,¹² аксијалне глобалне интеграције,¹³ аксијалне дужине линија¹⁴ и интензитет.¹⁵ Наредни корак представља колажирање – преклапање графичких резултата добијених кроз претходна два корака. Сваки од наведених корака паралелно се ради за оба стања како би у последњем кораку било могуће приступити компаративној анализи – тумачењу цртежа у односу на архивску грађу и литературу.

Потребно је нагласити да је просторна синтакса метод који допуњава ово истраживање обарајући или потврђујући одређене хипотезе везане за предмет рада, али да овај метод има бројне мањкавости које је неопходно узети у обзир при доношењу закључака. Овај алат се може користити ради анализе унутрашњости објеката и уличних матрица, уз напомену да су објекти „коначни“, док анализа уличних матрица у некој мери зависи од просторног обухвата – дела или целог града, као и од начина интерпретације добијених резултата.¹⁶ Поред поменутог битно је и разумети да овај рад улази у поље архитектонске форензике у настојању да ретроактивно сагледа планове, те да резултати зависе и од улазних података – цртежа који је последица мапирања доступних планова. Другим речима „Мапа је филтер.“¹⁷ интерпретација – „није прецртавање него увек креирање.“¹⁸

IV. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

Спроведене анализе методом просторне синтаксе пружају могућност за лако ишчитавање сличности и разлика у два стања које ће бити врло концизно изложене. Анализа дужине аксијалних линија¹⁹ приказује сличну ситуацију у оба случаја што може да се припише димензионалности модернистичких блокова. Конективност ортогоналне матрице показује се као знатно виша од радијалне, активирајући целу централну зону Новог Београда. Добро-вићева скица показује већи ниво интегрисаности трасе Газела – главна станица и у старом

¹² Аксијална конективност (Axial connectivity) представља број других линија са којима се аксијална линија пресеца. Ben Hiller and Julienne Hanson, *The Social Logic of Space*, стр. 103.

¹³ Аксијална глобална интеграција (Axial global integration) представља ниво интеграције аксијалних линија при бесконачном радијусу – користи се у анализи патерна интеграције у највећим размерама (урбанистичким). Ben Hiller, *Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture*, Space syntax, London 2007, стр. 99.

¹⁴ Аксијална дужина линија (Axial line length) представља метричку дужину аксијалних линија. Alasdair Turner, *DepthMap4: A Researcher's Handbook*, UCL, London 2004, стр. 25.

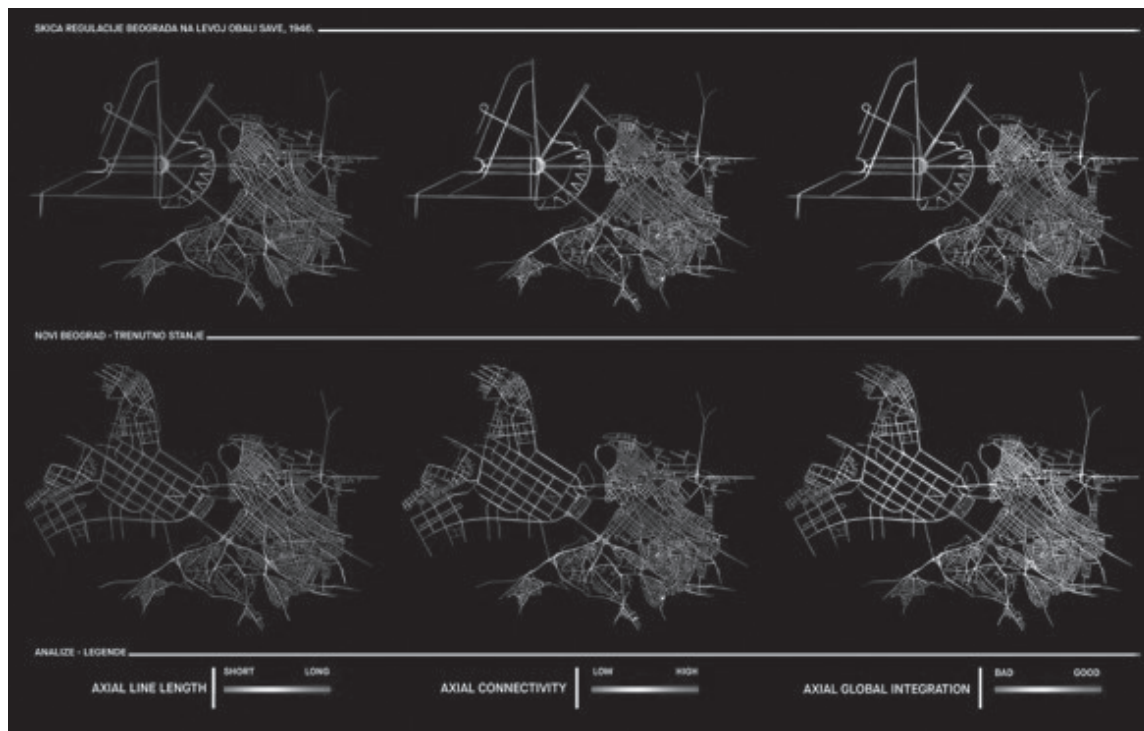
¹⁵ *Исиџо*, стр. 25.

¹⁶ Alan Penn, "Space syntax and spatial cognition. Or why the axial line?" *Environment and behavior*, 35, 1 (2003), стр. 36.

¹⁷ André Corboz, "The Land as Palimpsest." *Diogenes*, 31 (1983), стр. 24.

¹⁸ *Исиџо*, стр. 25.

¹⁹ Аксијална линија представља основни градивни елемент анализираних цртежа и најдужу линију, у овом случају улице, и може се објективно утврдити. Видети: Ben Hiller and Julienne Hanson, *The Social Logic of Space*, стр. 103.

Слика 2. Резултати анализе просторне синтаксе

делу града од тренутног стања (сл. 2). Ипак може се закључити да су разлике мање од очекиваних те да је неопходно приступити читању истих кроз синтезни цртеж који приказује мапу интензитета по просторној синтакси и кључних тачака које је Добровић назначио.²⁰

A и **B** – ова релација представља крајње тачке трасе нове пруге, чија варијантна решења су приказана у студији *Алтернативна решења железнице на ужем подручју Београда* из 1946. Иако се пруга данас протеже кроз поменуте тачке, њена траса је измењена да одговара изведеној ортогоналној поставци Новог Београда.

C – ова тачка означава саобраћајну трасу коју је Добровић предвидео, а на чијој се позицији данас налази Мост на Ади. Разлика се огледа у типу саобраћаја: железнички на супрот данашњем друмском.

D – тачка означава у оба случаја најинтензивније коришћену саобраћајницу у граду. Мост Газела је једна од најпрометнијих траса данас због тога што представља део аутопута. Тешко је предвидети којим интензитетом би се користила у Добровићевој скици будући да је њен интензитет на истој висок захваљујући повезаности са аутопутем на старом делу града.

²⁰ Будући да је Добровић своје тачке означавао латиничним словима она ће и у раду бити назначена у латиничном писму.

Слика 3. Синтезни цртеж

Ѓ - Позиција данашњег Бранковог моста претпостављена је и у Добровићевој скици, међутим иста предвиђа и железнички и друмски саобраћај. Данас се на мосту одвија само друмски саобраћај док се железнички, трамвајске трасе пре свега, одвија на старом Савском мосту поред, који није предвиђен скицом из 46те.

Е и F - визура коју је Добровић предвидео између Народне скупштине ФНРЈ на Калемегдану и Зграде централног комитета КПЈ и данас се огледа у неометаном погледу са Београдске тврђаве на некадашњу зграду ЦК КПЈ.

Ѓ - једино тачка коју Добровић није назначио у својој скици означава мост преко Великог ратног острва који напослетку није изведен. Овај мост значајно доприноси интензитету коришћења улице Цара Душана, те се може претпоставити да би се значајно повећао и интензитет употребе уличне матрице старог града, али и нарушио екосистем Великог ратног острва.

Овако посматрано, јасно је да се највећа разлика између два анализирана стања препознаје у односу ка Великом ратном острву и значају железнице, док је остатак скице захваљујући тактичном постављању кључних објеката у суштинском смислу у великој мери спроведен кроз очување њихових позиција и међусобних релација.

* * *

Однос планираног и реализованог у случају Новог Београда је врло комплексан и далеко превазилази оквире овог рада те би анализа у будућности могла да тежи креирању више хипотетичких модела у односу на варијантна решења која су уследила након 1946. године. Ипак, у односу на постављена ограничења и хипотезу могуће је донети закључак да суштина

плана не лежи у конфигурацији уличне матрице већ у стратешком позиционирању тачака у простору. Два наизглед анализирана стања, захваљујући фиксним местима имају много више сличности него што се интуитивно претпоставља.

Када Корбоз каже „Мапа се црта прво да би се знало, а потом да би се делало.“,²¹ Добровић прати. Претходно спроведене студије које представљају својеврсно мапирање проблема и потенцијала Београда умногоме су определиле изглед Добровићеве скице и садржај кратког, али прецизног расписа конкурса којим је осигурано да трагови скице остану у свим надолазећим варијацијама. *Скица регулације Београда на левој обали Саве је ирисуйна.*

ЛИТЕРАТУРА

- Аноним 1946 – Председништво владе ФНРЈ, „Услови конкурса за зграду Централног комитета комунистичке партије Југославије“, *Техника* 11-12 (1946), стр. 339-342.
- Благојевић 2007 – Љиљана Благојевић, *Нови Београд: оспорени модернизам*, Завод за уџбенике, Београд.
- Корбоз 1983 – André Corboz, “The Land as Palimpsest”, *Diogenes*, 31 (1983), стр. 12-34.
- Милинковић 2022 – Marija Milinković, *Nikola Dobrović: The Shifting Modes of Critical Practice in Architecture*, The Architecture observer and University of Belgrade – Faculty of Architecture, Montreal, Amsterdam, Belgrade.
- Пен 2003 – Alan Penn, “Space syntax and spatial cognition. Or why the axial line?” *Environment and behavior*, 35, 1 (2003), стр. 30-65.
- Тарнер 2004 – Alasdair Turner, *DepthMap4: A Researcher’s Handbook*, UCL, London.
- Хилер 2007 – Ben Hiller, *Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture*, Space syntax, London.
- Хилер и Хенсон 1984 – Ben Hiller and Julienne Hanson, *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press, Cambridge.

ИЛУСТРАЦИЈЕ

- Слика 1 – Скица регулације Београда на левој обали Саве – преузето из „Услови конкурса за зграду Централног комитета комунистичке партије Југославије“, *Техника* 11-12, стр. 339-342.
- Слика 2 – Резултати анализе просторне синтаксе – ауторски цртеж
- Слика 3 – Синтезни цртеж – ауторски цртеж

²¹ André Corboz, “The Land as Palimpsest.” *Diogenes*, 31 (1983), стр. 25.

Dezire Tilinger

A HYPOTHETICAL MODEL OF DOBROVIĆ'S NEW BELGRADE:
A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PLANNED AND CURRENT CONDITION

S u m m a r y

The paper examines the role and possibility of applying hypothetical models in contemporary architectural and urban practice in order to examine the complex relationship between the planned and realized. An important segment of the paper refers to understanding reasons behind modifications that occur during the implementation of the plan and the identification of the plan's weak and strong points, on the example of New Belgrade.

The subject of the analysis is the current condition of New Belgrade and the first post-war conception of New Belgrade *Sketch of the regulation of Belgrade on the left bank of the Sava river* from 1946 by the architect Nikola Dobrović. In addition to representing the initial sketch, the sketch is chosen for the comparative analysis because, from a morphological point of view, its radial matrix represents a kind of contrast to the existing orthogonal street matrix of New Belgrade, thus opening a possibility of comparing two extremely different takes on the same idea of how the new capital city of the new socialist state should look like.

The basic assumption is that if the *Sketch of the regulation of Belgrade on the left bank of the Sava river* had been carried out, due to its seemingly, morphologically and ideologically opposite character, it would have led to the formation of a drastically different image of the city, especially in terms of functionality, from the one we know today. However, the research shows that the differences are smaller than expected, and that traces of the original conception can be seen in the current state despite the departure from it.

The methodology is based on the comparison of the two observed conditions through a dialogue of qualitative and quantitative methods by crossing a historical-interpretive approach and space syntax, a tool for quantifying results in the field of urban morphology, resulting in an analytical drawing of the current and hypothetical Dobrović's New Belgrade.

Keywords: city, hypothetical model, space syntax, New Belgrade, Nikola Dobrović

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

72.071.1:929 Добровић Н.(082)
72(497.1)"19"(082)

НИКОЛА Добровић : поводом сто двадесет пет година од рођења : зборник радова са међународног научног скупа одржаног 17. и 18. новембра 2022. године / [уредници Милан Лојаница, Александар Кадијевић, Марија Миљинковић]. – Београд : САНУ, 2023 (Београд : Службени гласник). – 534 стр. : илустр. ; 24 cm. – (Научни скупови / Српска академија наука и уметности ; књ. 225. Председништво ; књ. 22)

На спор. насл. стр.: Nikola Dobrović. – Радови на срп. и енгл. језику. – Тираж 300. – Стр. 11-14 Између теоријских начела модерних покрета и личних опсесивних слика / Милан Лојаница. – Стр. 15-16: Уводна реч / Александар Кадијевић и Марија Миљинковић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на срп. или енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-6184-000-5

а) Добровић, Никола (1897-1967) -- Зборници

COBISS.SR-ID 132475401